

האם תשמע דת ישראל קב"ים לקיבוץ החולה?

אלוהים אדירים!

שמחוץ לגדר קמה קמה מציאות לגמרי אחרת. בחוף נולד עולם חדש של עולים חדשים. בני עדות המזרח. קמו עירות מדולדלות ועניות. קמה חברה של פער קיצוני של עושרים ועשוקים. של התנוונות רוחנית וחומרות. האבות הפכו פועלי-ידחק. והבנים שכירים בבתי חרושת ובשדות.

בעיני איש-העירייה, שהלך לעבוד בבית-החרושת בקיבוץ, נראה מנהלה-עבודה, איש-הקיבוץ, כמעביד וכנצלן. העובדה שמעביד-נצלן זה הפליג, השכם הערב, בשבח הסוציאליזם ואחוות-האדם אך הגבירה את הזעם נגדו. הפועל שאל את עצמו: מדוע הוקם בית-החרושת בקיבוץ, שבו אין פועלים? מדוע לא הוקם בעירייה, שם זועקים הפועלים לעבודה?

בשקט, לאמריאט, משנה לשנה, נוצר בעיני רות מישקע עמוק של שינאה וקינאה — מבלי שאנשי-הקיבוץ חשו בכך. הם הוסיפו לר-אות בעצמם את חלוצי השיוויון — ולא ידעו כי בחוף הפכה המידה "שיוויון" סמל של צניעות מתחסדת, נושא לשינאה תהומית.

בבחירות של 1981 באה היקיצה המכאיבה. ישראל "השנייה" קמה על הקיבוצים, והצביעה באופן מאסיבי נגדם. הזעם מצא את פורקנו בהצבעה לליכוד. ההלם היה כביר. הייעוד המרכזי של הקיבוץ — להקים חברה חדשה, יפה וצודקת — התרוקן מתוכנו. הסתבר כי הקיבוץ הצליח דווקא במשימה שהיתה מישנית בעיניו — הקמת יחידה בלי כלי יעילה, המתפקדת כדוגמה. והוא נכשל דווקא במקום שבו היו מרוכזים כל מעייניו — הנהגת החברה לקראת מישטר שיוויון וצדק.

הערכים הגדולים של ההומניזם האירופי — האמונה בכוחו הכלי-כול של ההגיון הצלול, הביטחון בהתקדמות המתמדת של האדם החופשי והחברה הדמוקרטית, דחיית האמונות הטפלות והמיסטיקה, האמונה שהמדע והטכנולוגיה מבטיחים לאדם חיים יפים וטובים יותר — כל אלה התיישבו במציאות של ישראל מאז הקמת המדינה, ועוד יותר מאז מילחמת-הכיבוש ב-1967. הקיבוץ היה חלק בלתי-נפרד מעולמם של ערכים אלה. הוא המחיש אותם אולי יותר מכל מיבנה חברתי אחר עלי-אדמות. ביגללם משך אל עצמו את הערצת האנושות הנאורה כולה.

כאשר ערכים אלה מתים במציאות שהי ראי, הופך הקיבוץ הקורבן הראשון. מהו הקיבוץ, בלי ערכים אלה? סתם מיסגרת חברתית נטולת-רוח, מלאכותית למדי, המחאימה לאנשים בעלי אופי מסויים, אך לא לזולתם.

הקיבוץ בני ערבינו הוא כגוף בני נשמה — צמח. נראה כי רבים בקיבוצים — ודווקא האידיאליסטים — מרגישים בריקנות מעין זו. הם זועקים לערכים. ואל תוך החלל הריק הזה פורצים ה"ערכים" האליליים של אתמול — לאומנות, דת, "מסורת". הוותיקים, שאפס כוחם מעמוד מול פלישה אלילית זו, נכנעים לפיתוי ומוצאים בה צורי ומזור. ואותם נשאר עוצמם מחוסנים, רואים בה צורך כדי למלא את לב הבנים בתוכן כלשהו.

אם יתקדם תהליך זה יהיה זה סופו של הקיבוץ שהיכרנו — אותה מיסגרת אידיאליסטית יחידה-במינה שעליה היתה גאווה ופאנון לאומית. שהיה בה מסר של תיקווה ומיליונים מסבינו לכדור-הארץ. הקיבוץ יכול להוסיף ולהתקיים, הוא יכול להיות יחידה כלכלית משגשגת, מיסגרת יעילה להפעלת חוות-ענף חקלאית ותעשייתית. הוא יכול לשמש, כמו המיבצרים של המיסדרים הדתיים-הצבאיים של הצלבנים, מוקד עוצמה איסטרטגי. הוא יכול להיות מעין מינור דרמיני, לתיאטר דתי-שחור, להמשיך רגלם הלאומנית החשוכה. הקיבוץ יכול להמשיך ולצוץ על הקברים של הקדושים-ברוריהווא, ולשים את הכופה הסורי גה כתחבולת רוחנית על פצעיו-נפשו.

אך זה לא יהיה עוד הקיבוץ שהיה. הוא יגוסס מבחינה רוחנית. הוא יהיה אבר מדולדל. הוא יהיה — פשוט — חסר-עניין. האם זהו תהליך בלתי-ימנע? בוודאי שוא. שום דבר הקשור בכניאדם אינו בלתי-ימנע. יכולה לחול בקרב הדור הצעיר בקיבוץ — ובארץ כולה — התערורות רוחנית חדשה, שהיה בה מסר מודרני, צדקני, ישראלי, של שילטון ההגיון והצדק, השלום והי חופש, אחוות-האדם ואחוות-העמים. זה יכול לקרות — אם הסחרור הלאומני-דתי-מיסטי קנאי, הפושט בארץ כסרטן, לא יספיק עד אז להרוס את הקיבוץ מבפנים.

אנגלס-לנין. הוא יזמן לעזרתו את גיבורי הלאומנות הרוסית, נוסקי ודונסקוי, סוברוב וקוטווב. לכנסיה האורתודוקסית, השנואה והבוזייה עד אז, ניתן ההיתר להזעיק לעזרה גם את אלוהים. הסתבר כי בין חיים ומות לא עמדו לחייל הסובייטי ערכי הקומוניזם. היתה זאת הודאה בכישלון מונומנטלי. אם אכן זהו ההסבר הנכון למה שקורה עתה בקיבוצים, צריכים אבות התנועה לערוך חישובי-נפש נוקב מאד.

אך חוששני כי שורשי התופעה עמוקים הרבה יותר. **ה** קיבוץ בבלי, וקיבוץ השומר הצעיר בפרט, עומד לפני שוקת פגועה. יתכן שזה התחיל בשעה שבה התמוטט האליל בעל כרעיה-התרנגולת, סטאלין הגדול.

קיבוצניק * : תחבושת רוחנית?

כאשר התברר כי המנהיג הרגול, שמפ"ם כינתה אותו כיום מתוך "שמש העמים", לא היה אלא מופצת מתועבת, רוצח של מידה יונים, נשבר משלחו בלב השומר הצעיר.

יעקוב חזן, שהכריז קודם לכן כי ברית-המועצות היא "מולדת שנייה", וכי חיילי צה"ל לא יילחמו בצבא הסובייטי אם יפלוש ארץ, החליף את עורו. הוא הפך לאומן קיצוני, בעל-ברית נאמן לגולדה מאיר הקנאית, ממליץ-יושר של גוש-אמונים, ה"חלוצי".

משה שמיר, המוצר המפונק ביותר של השומר הצעיר, הכריז כי לוחות-הברית נשברו, וקפץ בקפיצה נחשנית אחת ישר מן הקומוניזם הציוני אל הפאשיזם הציוני. דרך הסדקים חדרו "ערכים" לאומניים, דתיים-מסורתיים וגם דתיים-גלויים, שהרחיבו את הבקיעים. נראה, שהם קנו לעצמם אחיזה איתנה מאד.

ששכנו במרכז המעגל הגדול של 75 הבתים הלבנים הקטנים, הזהים לחלוטין, של חברי-המושב. היו שם מיגדלים, בית-העם, הצרכניה, המוסך של הכלים החקלאיים הכבדים, ועוד. היה גם בית-כנסת. זה היה ציריף-עץ, המיבנה העלוב ביותר במושב כולו. בצרף העלוב הזה התפללו כמה זקנים וזקנות, שהפך התייחסו אליהם כרהמנות ובפני חנות. מיסכנים, הם היו זקוקים לאזוהים כדי להחזיק מעמד.

אנשי-המושב לא היו זקוקים לקב"ים של אמונות טפלות. הם היו חזורים באידיאלים של ממש: ציונות מעשית, סוציאליזם, שאיפה עזה לצדק ולכבוד-האדם. בכוחם של אידיאלים אלה הם עשו מעשים שכימעט לא ייאמרו: החזיקו מעמד בשנים של קדחת קטלנית, ייבשו את הביצות, נטעו את עצי-האקליפטוס, עבדו 14 ו-16 שעות ביום, שיבעה ימים בשבוע, היו בעוני ממאיר. מאז עברו הרבה שנים. קם דור הבנים, הנכדים והנתינים. צצו וילות יפות. נהלל היא ישוב משגשג. עתה בא איש נהלל, אריה נחמקין, ומכריו רבים כי החניך הסוציאליסטי נכשל. הוא מצביע על הקנאים של גוש-אמונים, אנשי הריאקציה הדתית-הלאומנית, וקר בע כי זהו פאר הנוער של ארץ-ישראל השלמה. נהגד העשירה, הפורחת, פמקת-ההחיים, זקוקה עתה לקב"ים הרחנניים, שהיו פעם נחלת הזקנות המיסכנות.

הו תהליך אנושי טיבעי: צעירים העומדים על דעתם מורדים בכל. הם מנתצים את האלילים וקורעים את השקרים המוסכמים. הם מטלקים אמונות טפלות ודיעות קדומות. הם מחוללים מהפכה. רבבות הימים הם מתעייפים. הם רוצים לשמור על הישגיהם, על הקיים. הם מתנגדים לשינוי, הנדרש על-ידי הדור הבא, המורד גם הוא במוסכמות — המוסכמות של ההורים, מחוללי-המהפכה. הזקנים חוזרים, בערוב ימיהם, אל ההוי של ילדותם, כפי שהוא מצייר לעיניהם הנוסטלגיות. בית אבא-אמא נראה להם, בדיעבד, כמקום-מיבטחים אידילי, שלם ומושלם. המעגל נסגר.

אילו זה קרה עתה במושב ובקיבוץ, אפשר היה להבין את התופעה. האתיאיסטים של אתמול, רוצחי-האלוהים, נזכרים לעת-זיקנה בנרות של אבא, בזמירות של שבת, בשולחן הסדר. הם מרגישים בצורך נפשי להחיות עולם זה ברוחם, מול פני הבנים, מנתצי-האלילים החדשים. אפשר היה להשיג עם תופעה זו — אידו היתה. אך-ימה שקורה עתה במושבים ובקיי בוצים, ובעיקר בתנועת השומר הצעיר, הוא תופעה שונה לגמרי, הרבה יותר מסוכנת.

א מכבר ערכו אנשי השומר הצעיר כנס לדיון במקומן של הדת היהודית והמסורת בקיבוציהם. לא היה זה כנס של אבות עיפים, המבקשים להקים מיתרס לפני דור מורד. הדרושה ל"ערכים" דתיים (ובישראל של 1982, התיבה "ערכים" הפכה שם נרדף לדת, כאילו מוסכם על הכל כי אין ערכים אחרים, וגם לא ייתכנו) אינה נחלת האבות בלבד, ואולי גם לא בעיקר, אלא בתינוקות. הדרת החדשה באה מן הבנים. הדור החדש דורש את דיתות הקיבוץ.

יש הטוענים כי זה נכון רק בעקיפין. ההורים מגייסים את הדת, כך נאמר, כדי להחזיק את הבנים בקיבוץ. תמיד היה שיעור מסויים של צעירים וצעירות נוטש את המישפחה הקיבוצית. אך זאת היתה תופעה מצומצמת, והבנים לא הרחיקו לכת. עכשיו, כך נאמר, מדאיגה את ההורים תוי פעה שונה לגמרי, חמורה יותר, לזאישוער: הבנים נוטשים לא רק את הקיבוץ, אלא גם את הארץ.

ההורים מרגישים, לפי טענה זו, שאין בכוחם של האידיאלים הישנים להחזיק את הבנים בקיבוץ. הם מחפשים משהו חזק יותר, "ערכים" משכנעים יותר, כדי להחזיק את הבנים במיסגרת. וכמקום שם נכשים מארכם וטודפטי, יש צורך בסופרי-מן של בני הדורות: אלוהים בכי-בורך בעצמו. (בשיא מילחמת-העולם השנייה, כאשר העמים הסובייטיים עמדו במאבק לחיים ולמוות עם קלגטיו של היטלר, הסתבר לסטאלין כי לא די בשילוש הקדוש מארכס-

• צילום של פיטר מירום.